

Synopsis Lewiskring 2021 – 2022 A.D.

Ewald Mackay

Eerste bijeenkomst: 26 januari 2022 A.D: de noodzaak van monastieke stilte in een waanzinnige wereld

Opening / gedenkbalk

We groeten elkaar. Dit is een historisch ogenblik, een moment om te graveren in de gedenkbalk van het Grote Huis: oor het eerst na twee jaar corona (online middagen) hebben we weer ene ontmoeting van aangezicht tot aangezicht in een lokaal op school!

-We lezen I. Kon. 19: 2 – 12 over de profeet Elia, die de waan van zijn tijd ontvlucht in de woestijn. God is daar niet in het onweer, noch in de storm maar in de stilte;

-Daarna lezen we in lijn met onze traditie iets uit de schat der eeuwen, het Grote Huis: een gedicht van de 19^e-eeuwse dominee en dichter Nicolaas Beets:

DE MOERBEITOPPEN RUISCHTEN

*'De moerbeitoppen ruischten;'
God ging voorbij;
Neen, niet voorbij, hij toefde;
Hij wist wat ik behoefde,
En sprak tot mij;*

*Sprak tot mij in de stille,
De stille nacht;
Gedachten, die mij kwelden,
Vervolgden en onstelden,
Verdreef hij zacht.*

*Hij liet zijn vrede dalen
Op ziel en zin;
'k Voelde in zijn' vaderarmen
Mij koestren en beschermen,
En sluimerde in.*

*De morgen, die mij wekte
Begroette ik blij.
Ik had zo zacht geslapen,
En Gij, mijn Schild en Wapen,
Waart nog nabij.*

1. Inleiding

Vorig schooljaar kwam tijdens één van de online bijeenkomsten van onze kring spontaan het onderwerp voor vanmiddag op: de noodzaak van monastieke stilte te midden van een waanzinnige wereld. We gaan hierover in gesprek vanuit 1) de eigen beelden en 2) de monastieke traditie (met als bron het boekje van Wil Derkse, *Een leefregel voor beginner. Benedictijnse spiritualiteit voor het dagelijks leven*).

2. Eigen beelden

We beginnen met een citaat van de grote historicus Johan Huizinga. Hij schreef in *Geschieden wereld* (1945): 'Wij leven in een waanzinnige wereld en wij weten het'. Ik vrees dat dit citaat voor de huidige tijd zou moeten worden aangepast tot: 'Wij leven in een waanzinnige wereld en wij weten het niet'.

We spreken met elkaar over de huidige tijdgeest. In de gesprekken komt sterk naar voren dat we leven in een wereld die in zeer snelt tempo verandert en die verandering ook als ideaal heeft omhelsd. In het onderwijs worden we daar voortdurend mee geconfronteerd. Het moet voortdurend anders want beter, maar waar is de rust en waar het gestaag gegroeide. Verschillenden van ons zijn al kort na de pabo burn-out geraakt of kampen daar momenteel mee.

Daarnaast kun je denken aan:

- de hele corona-epidemie, die ons voor het eerst sinds de Koude Oorlog in een collectieve beklemming heeft gebracht, er is een tweedeling ontstaan in ons land vanwege de dwaasheid van het kabinet inclusief CDA en CU inzake gedwongen vaccinatie;
- de toeslagenaffaire, het Groninger gas en vele andere zaken laten zien hoe in de politiek de korte termijn en waan van de dag regeert in ons zogenaamde keurige landje;
- wat zal het worden met de Oekraïne? Dat kan zomaar uit de hand lopen;
- het klimaat verandert en dat kan weleens dramatische gevolgen hebben;
- de hele samenleving is door een collectieve stress bevangen.

We spreken gezamenlijk uit dat het heel moeilijk is om je aan dit alles te onttrekken. We zitten in deze constellatie en daar is nauwelijks ontkomen aan. Maar we weten ook dat het Woord Gods spreekt van de laatste tijden en dat die zwaar en donker zullen zijn.

3. De monastieke traditie van de stilte

Hoe moeten we nu staan in dit alles? We kunnen zelf weinig tot niets veranderen aan dit alles. Maar we kunnen wel er vanuit een andere innerlijke houding in gaan staan. De kunnen in de Innenwelt der Seele , de binnenwereld van de ziel , gaan wonen. Hiertoe kunnen we denken aan een aantal zaken:

1. Westvleteren

In Westvleteren in België is een trappistenklooster waar ze het meest smaakvolle bier op aarde maken! Dit klooster heeft er voor gekozen om bier te maken in overeenstemming met de kloostergetijden. Dus geen 24/7 of 24-uurs economie, maar een economie waarin ze op zondag niets maken en op de andere dagen alle machines tijdens elk van de zeven getijden stil leggen! Dat kost ze heel veel productie maar ze kiezen hiervoor vanuit hun principe en ideaal. En o wonder, er is zoveel vraag naar dit bier dat de prijs is gestegen! Dit is een mooi voorbeeld van een alternatieve omgang met de waan van de dag!

2. De drie geloften van het kloosterleven

Wil Derkse werkt in zijn boek de drie kloostergeloften uit voor mensen buiten het klooster:

a. Stabilitas

Dit is in zijn oorspronkelijke betekenis de gelofte dat de monnik in het klooster zal blijven en niet zal gaan reizen. De vastheid van plaats is heel belangrijk: *stabilitas loci*. Je kan die ook buiten het klooster beoefenen door steeds te zoeken naar je vaste, innerlijke rustpunt elke dag. Ga op je kamer elke dag een half uur zitten in de stilte. Zoek de innerlijke kern, laat je niet opjatten door wat allemaal moet, ga niet de halve wereld afreizen waar je ook de innerlijke reis kan maken op je kamer! Weest trouw aan jezelf, aan je wezenskern.

b. *Conversio morum*

Dit is letterlijk de bekering der zeden, ofwel de dagelijkse bekering. Wij protestanten hebben – dit even terzijde – altijd het idee dat monniken in een klooster zitten om hun zaligheid te verdienen met goede werken, maar dit is niet juist mijns inziens. Je gaat in principe het klooster is als je bekeerd bent en het kloosterleven is voorts een bijzondere vorm van wat wij de heiligmaking noemen!

Wil Derkse verbindt dit met het gewone leven. Hoe moeilijk is daarin bijvoorbeeld om je digitale verkeer aan banden te leggen. Kijk eens hoeveel uur per dag we die media gebruiken ter entertainment. Discipline is heel belangrijk: een vorm van zelfkritiek ten aanzien van de media. Misschien leiden de media ons wel het meest van alle dingen af van de innerlijkheid en van God. Maar je kan ook denken aan andere vormen van discipline: zuinig zijn met Gods schepping, niet als een soort christelijke kapitalist leven maar de ‘economie van het genoeg’ zoeken zoals waar de econoom Bob Goudzwaard over sprak, enzovoorts.

c. *Obedientia*

Dit is letterlijk gehoorzaamheid. Vaak zeer negatief afgeschilderd: de monnik die moet knielen en vernederende werkjes moet doen, bijvoorbeeld, maar het is zeer de vraag of dit beeld eerlijk en waar is.

Wil Derkse verbindt het met de gewone wereld door wat wij op school heteronomie zouden noemen bij Cuma! We leven in afhankelijkheid van God en niet voor onszelf. We leven ook voor de naaste en niet voor ons ego. Goed luisteren naar de Ander en de ander is zo essentieel en tegelijk zo moeilijk!

Eigenlijk zijn we niet verder gekomen dan deze twee facetten, terwijl ik er nog een aantal had opgeschreven in mijn aantekeningen. Toen ik dat zei was alom de reactie: laten we de volgende keer gewoon doorgaan waar we gebleven zijn. Dat gaf mij Vreugde: blijkbaar leeft dit onderwerp zeer onder ons! Dus we hebben afgesproken dat we de volgende keer, op 6 april, gewoon verder hopen te gaan met deze thematiek!

Tweede bijeenkomst: 6 april 2022 A.D: de noodzaak van monastieke stilte in een waanzinnige wereld, vervolg

Opening

-Psalm 23

-Ida Gerhardt, 'Het andere land', uit: *Vroege verzen*, 43:

HET ANDERE LAND

*Zacht is de waterkant
zacht is de groene weide;
maar zachter kleurt het land
ginds aan de overzijde.*

*Het riet, de oeversrand
fluis't'ren te allen tijde
beloften in het land
ginds aan de overzijde.*

*En staande hand in hand
wij zwijgend turen beiden
naar 't licht bewaasde land
ginds aan de overzijde.*

*Zo na ons hart verwant
zo ver van ons gescheiden;
het onbereikbaar land
ginds aan de overzijde.*

1. Introductie

We gaan zoals afgesproken verder met het onderwerp 'de noodzaak van monastieke stilte in een waanzinnige wereld'. We hebben de vorige keer eerst zelf gekeken naar de tijdgeest van deze wereld rondom ons. Daarna zijn we gaan kijken naar de monastieke wereld als een spiegel voor het zoeken naar stilte in onszelf. We hebben twee aspecten daarvan overdacht:

- 1) Het voorbeeld van het klooster van Westvleteren waarin men de economie van het bierbrouwen geheel aanpast aan de gebedstijden;
- 2) De drie geloften van *stabilitas loci*, *conversio morum* en *obedientia* als spiegels van innerlijke rust, heiliging en heteronomie

We gaan vandaag, na een korte nieuwe bepaling ten aanzien van de tijdgeest, twee nieuwe aspecten overdenken:

- 3) Het lezen van teksten;

4) De zeven of acht getijden

2. Een korte nieuwe bepaling tegenover de tijdgeest

We kijken terug op de afgelopen tijd. Wat is er intussen weer gebeurd op het wereldtoneel dat zijn beslag had en heeft op de tijdgeest?

De corona lijkt op zijn retour te gaan maar is nog niet weg. Er is gelukkig meer fysiek onderwijs. Hebben we ervan geleerd of willen we alleen maar snel terug naar normaal? Het bizarre is dat door de Russische inval in Oekraïne nu ineens niemand het meer over corona heeft. Is onze memorie zo kort? Zitten we zo gevangen in de tijdgeest van het ogenblik?

De Russische inval in Oekraïne schept een nieuwe onrust. Roept zeer veel op. Gevoel wat we vroeger hadden van de angst is terug: Koude Oorlog.

Sommigen vragen zich af of we in het einde der tijden zijn. Wat betekent dit alles in eschatologisch licht? Heel belangrijk is dat we altijd op Israël blijven letten. Dat is een vast punt in de plaatsbepaling in de tijd. Juist door alle geweld in Oost-Europa is de aandacht hiervoor verminderd, terwijl er momenteel hevige aanslagen worden gepleegd door moslim-extremisten aldaar.

Hoe waren we eronder? Hebben we ons door paniek aangegrepen gevoeld of juist toch de stilte gezocht? Hoe dan ook, er is genoeg reden om verder te zoeken naar de stilte!

3. Het lezen van teksten

In het kloosterleven is veel aandacht voor het lezen van teksten. Allereerst het Woord en daarnaast teksten uit 'het Grote Huis': de traditie van de Kerk der eeuwen! Juist in de huidige tijd is dit zeer wezenlijk om vast te houden. Het lezen van boeken verdwijnt in snel tempo en alles is beeldcultuur geworden.

Hoe lezen de monniken een tekst? Ze doen dat op een drieledige manier en ze gebruiken daarbij verrassend genoeg metaforen uit het boerenleven (vaak zijn monniken ook boeren!):

a. Lectio

Dit woord betekent 'lezing'. Het is het eerste lezen van de tekst. Dit woord is een metafoor, en komt van het aren lezen! Wonderlijk geheimenis van de taal! Lezen op het land is verzamelen van aren. Lezen van teksten is verzamelen van gedachten!

Lezen, echt lezen, is heel moeilijk! Je moet je daar eerst op voorbereiden: i) de preparatio. Word stil. Wees een minuut of meer helemaal stil. Zoek een rustige plek. Open de tekst. Probeer je gedachten weg te laten gaan. Ik was eens met pabo-4 in Tilburg tijdens de afscheidswEEK in Biezemortel. We hebben dit gedaan. Wat vond de klas dit moeilijk! Gedachten waaien de hele dag door ons hoofd. Probeer ze maar eens stil te zetten! Pas daarna komt ii) de lectio. Stel je geheel open voor de tekst. Voeg er nog niets van jezelf in. Dat is zeer moeilijk. In een gesprek geldt overigens hetzelfde! Goed luisteren is een zeer grote kunst, die velen niet verstaan; we leggen maar al te snel onszelf erin, komen met ons verhaal, spreken door de ander heen, leveren commentaar etc.

b. Meditatio

Ik weet niet precies waar deze metafoor vandaan komt. Ik vermoed dat het met de stilte op het midden van de dag te maken heeft, zoals het slaapje na het middageten als de arenlezers even rusten!

Dit is in metaforische zin het mijmeren over de gelezen tekst. Wat zegt de tekst precies? Welke beelden of abstracte gedachten geeft zij. Je bent hier als lezer wel al wat meer betrokken in de tekst. Jouw kant komt in beeld. Je treedt in dialoog met de tekst en haar schrijver. Iets opzoeken over de schrijver kan hier nuttig zijn.

c.Ruminatio

Dit woord betekent letterlijk 'herkauwen'! het is de metafoor van de koe die het 'gelezen gras' naar binnen heeft laten 'mediteren' en nu gaat 'rumineren'.

In metaforische zin is dit het herkauwen ofwel nog eens overpeinzen van de tekst. Welke lering trek ik er uit? Wat houd ik vast? Wat voor slotoordeel heb ik over de tekst en haar betekenis voor mij? Hoe verbind ik haar met mijn denken en wereldbeeld en met mijn dagelijks leven?

We gaan nu lezen op deze manier! Ik heb een tekst meegenomen uit mijn kloosterdagboek *Wijsheid uit de abdijen*. De tekst is van Shenouda III. Dat was de patriarch van de koptisch-Orthodoxe Kerk van Egypte.

Ik heb hem ontmoet in 1987 toen ik mijn scriptie schreef over deze kerk en in Egypte verbleef. Ik ging naar een klooster voor een weekend en daar was hij net in retraite. Ik heb gevraagd of ik hem mocht interviewen en zowaar mocht dat.

En daar zaten we midden in de woestijn aan een tafeltje. Hij omhelsde me, een man gelijk Mozes, wiens aangezicht glansde als de zon. Om nooit te vergeten.

Laten we nu zijn tekst gaan lezen:

Shenouda III, Een rustige omgeving

Wat behulpzaam is bij het bereiken van innerlijke rust is een rustige omgeving: een omgeving zonder opwindend, een vredige omgeving. Daarom bereiken monniken die in de rust van de ongerepte natuur of woestijn leven, ver van het lawaai van mensen en ver van opwindend nieuws of incidenten, een nog grotere mentale, emotionele en geestelijke rust. Aan deze rust raken ze gewend.

Een leven van eenzaamheid en afzondering brengt rust omdat de zintuigen niet zo voortdurend geprikkeld worden, Zoals onze heiligen zeggen, zijn de zintuigen de toegangspoort tot onze gedachten. Alles wat je ziet en hoort en voelt, kan aanleiding geven tot meer gedachten dan het verstand tegelijk verwerken kan.

Wanneer de zintuigen niet zoveel informatie hoeven te verzamelen, dan vind je rust in je gedachten. Een rustige omgeving helpt de zintuigen rustig te zijn, wat kan bijdragen tot emotionele en mentale rust en geestelijke ontspanning.

Het is waarschijnlijk om deze reden dat mensen, wanneer ze tot rust willen komen, drukke plaatsen vermijden.

We lezen deze tekst op de genoemde manier:

a. Lectio: i) eert even stilte en dan ii) lezen, langzaam, met pauzes tussen de stukjes

b. Meditatio:

-wat zegt hij in het eerste stukje, klopt dit wat hij zegt over een stille plek?

-wat zegt hij in het tweede stukje, is dit herkenbaar? Vooral de digitale wereld is hier zeer sterk aanwezig in ons leven, en geeft zeer veel onrust en ongeconcentreerdheid

-wat zegt hij in het derde stukje, kunnen we dit, kunnen we er tegen in gaan en rust scheppen?

-het vierde stukje is een samenvatting

c. Ruminatio: wat leert ons dit? Is dit alleen in een klooster mogelijk of ook in de wereld. Mijn advies is om een monnik in de wereld te zijn.

Er ontstond een mooi gesprek over dit alles. Je hoorde je eigen hartslag. Er ontstond een rust die we bijna niet meer kennen. Het is heel moeilijk om de vogels der gedachten uit je hoofd te laten vliegen en werkelijk hoofd en hart leeg te maken.

De stilte in jezelf mag geen doel op zich worden, dan zou het meer 'mindfulness' worden. Het is instrumenteel en valt onder de 'preparatio': we worden stil opdat we de stem Gods horen. We worden leeg opdat God ons vervullen kan met Zichzelf, met Zijn H. Geest.

4. De zeven of acht getijden

Het kloosterleven heeft een vast ritme van zeven of acht getijden:

i. De mette = middernacht

ii. De laude = bij zonsopgang

iii. De priem = om 6 uur

iv. De terts = om 9 uur (vaak ook de eucharistie)

v. De sext = om 12 uur

vi. De none = om 15 uur

vii. De vesper = om 17 uur

viii. De complete = om 20 uur

Tussen de getijden door verrichten de monniken hun werkzaamheden of slapen zij. Het hele leven is om deze getijden heen gebouwd. Het geeft het leven een vast ritme. Voor mensen buiten het klooster komt dit vaak over als een saai patroon. Maar het is de vraag of dit zo is. In wezen gaat er een hele wijze gedachte achter dit idee schuil. Dat is de gedachte van het heilzame van discipline en

structuur. Daar hebben wij heel veel moeite mee, omdat we onze prikkels volgen als een kind vaak, of maar een beetje surfen op onze ingevingen, emoties, enzovoorts.

Je hoeft niet letterlijk een dergelijke indeling van de dag te maken, maar kan er wel op goede wijze gebruik van maken. De kern is dat je de dag in stilte begint voor het werk aanvangt. Als je echt in de stilte voor Gods aangezicht de dag begint, dan staat er al een muur omheen en ben je minder vatbaar voor alle onzin en waan van de dag. De dag afsluiten en overpeinzen is ook zee belangrijk. Dan overzie je wat de dag was en haal je hem uit de sfeer van impulsen en chaos en breng je hem op het niveau van de betekenis en zin in het grotere geheel van je levensweg en je reis.

Misschien is er tussen deze twee 'getijden' nog meer te voegen, een wandeling tussen de middag buiten en bv. een gedicht lezen, en dergelijke.

Tussen de getijden door zou je het werk als het ware kunnen doorademen vanuit de rust. Het wordt dan een soort staat van zijn om vanuit de rust te leven en vanuit een voortdurende bepaling tegenover de prikkels in plaats van te surfen op de prikkels.

Ikzelf probeer dit te beoefenen. Geen zeven of acht keer per dag, dat gaat eenvoudigweg niet! Maar heel belangrijk is het begin van de dag en het eind van de dag. Als je de dag begint met een kwartier stilte dan is je ziel als het ware in haar eigen kasteel. Dan kan je de ophaalbrug omhoog doen als je de wereld in gaat, en alleen die prikkels binnenlaten (althans zoveel als mogelijk is) die belangrijk zijn. Vaak zitten mensen in de vroege ochtend, als ik langs de huizen loop naar het station, al voor hun beeldbuizen alle onzin weer tot zich te nemen of in de trein te 'swipen' langs allerlei onnozele 'blooper-filmpjes'. Dan komt je geest vol met modder te zitten. Aan het einde van de dag blik ik dan in stilte eerst terug op de dag: wat bracht zij?, was Gods stem er?, heb ik me laten pakken door het kwaad?, etc. en dan probeer ik wat te lezen uit de schat der eeuwen en te bidden. Ik raad jullie allen aan om in dezen je weg te vinden, kijkend in de spiegel der gebedsgetijden van de kloosters!

Conclusie

Misschien kunnen we dit alles samenvatten met de woorden van de grote christelijke denker Blaise Pascal uit de 17^e eeuw, die hij schijft in zijn stuk 'Over de verstrooiing':

'De ellende van de wereld komt hier uit voort dat een mens niet alleen in een kamer durft te zijn.'

We eindigen met dankgebed en nemen afscheid van elkander. Tot de volgende keer, Deo volente 25 mei 2022 A.D.

Derde bijeenkomst: 25 mei 2022 A.D: de noodzaak van monastieke stilte in een waanzinnige wereld, vervolg

Opening

-Handelingen 7: 54 – 60

-De H. Dorothea, 6 februari (Heiligenkalender):

Dorothea leefde rond het jaar 300 in de tijd van de wrede Romeinse keizer Diocletianus. Zij woonde in Cesarea en hield zeer van tuinieren. Haar buurjongen was Theophilus en met hem voerde ze vaak gesprekken tijdens het tuinieren. Toen ze geen kind meer was moest ze net als iedereen godenoffers brengen aan de Romeinse goden. Ze wilde Christus niet verloochenen en weigerde om de heidense goden te offeren. Ze werd gegrepen om terechtgesteld te worden. Omdat ze nog zo jong was werd ze niet gemarteld maar zou ze direct gedood worden door onthoofding. Haar buurjongen stond erbij en moest heel erg huilen. 'Huil maar niet, want waar ik heenga rijpen de vruchten en bloeien de bloemen nog duizendmaal schoner dan hier'. Ze beklom het schavot en werd onthoofd. Maar op datzelfde moment regenden geurige bloemen uit de hemel in de armen van Theophilus. Ze is begraven in een verborgen kerkje van Rome. Tot de huidige dag is ze patrones van de bloemenkwekers.

Reeds tijdens het lezen van deze tekst over Dorothea opent zich het gesprek: is dit echt gebeurd? Zou God dit soort wonderen doen? Voorzichtig zoeken we een midden: vaak is de kern waar en mogen we geloven dat God wonderen doet – er waren martelaren die in het vuur geen pijn voelden, er waren leeuwen die de mensen niet verscheurden maar stil bleven staan in de arena – en tegelijk is er ook een zekere overdrijving ontstaan en zijn de verhalen aangedikt in de loop der tijden.

1.Introductie

We gaan zoals afgesproken ook deze derde middag van dit schooljaar verder met het onderwerp 'de noodzaak van monastieke stilte in een waanzinnige wereld'. We hebben de vorige keren eerst zelf gekeken naar de tijdgeest van deze wereld rondom ons. Daarna zijn we gaan kijken naar de monastieke wereld als een spiegel voor het zoeken naar stilte in onszelf. We hebben in de afgelopen twee middagen vier aspecten daarvan overdacht:

- 1) Het voorbeeld van het klooster van Westvleteren waarin men de economie van het bierbrouwen geheel aanpast aan de gebedstijden;
- 2) De drie geloften van *stabilitas loci*, *conversio morum* en *obedientia* als spiegels van innerlijke rust, heiliging en heteronomie
- 3) Het lezen van teksten;
- 4) De zeven of acht getijden

Vanmiddag kijken we nog naar een vijfde aspect:

- 5) Heiligen / Maria

We blikken in de spiegel van de omgang met heiligen in het algemeen en met Maria, de moeder van Christus, in het bijzonder. Kan dit aspect wellicht ook ons helpen om in de innerlijke wereld te verkeren als een 'burcht' tegenover de waan van de dag?

2. Verkenning

We denken eerst met elkaar na over heiligen. We komen op de heiligverklaring van afgelopen zondag 14 mei van onze eigen Titus Brandsma, door de paus. Titus Brandsma was een zeer indrukwekkende karmeliet uit ons land, die in de oorlog streed tegen Hitler en is omgekomen in Dachau. Het RD wijdde haar commentaar hieraan en dat was negatief: waar haalt de paus het recht vandaan iemand heilig te verklaren? Er is geen verschil tussen heiligen. In Gods oog is niemand heilig dan in Christus. Etc.

Hoe kijken we daar zelf tegen aan? Is dit onderwerp iets waar je je verre van moet houden omdat het snel uitloopt in heiligenverering? Moeten we hier gedachtig zijn aan de Reformatie die zich verzetten tegen de Kerk van Rome op het punt van heiligenverering? En hoe zit het met Maria? Is zij een heilige? Welke plaats krijgt zij bij ons?

Wat zegt het Woord in dezen? We denken hier nader over na:

-er wordt algemeen gesproken over heiligen, zo in de brieven van Paulus etc. Hier worden in brede zin de gelovigen mee bedoeld: de gestorven heiligen en ook de heiligen die op aarde zijn in het heden. Zij zijn niet in zichzelf heilig maar in Christus, dus als geheiligden zijn ze heilig; we nemen dat woord 'geheiligden' over als het betere woord.

-er wordt in Hebr. 11 gesproken over de 'wolk der getuigen': dat zijn de heiligen van alle tijden; zij dienen in gedachtenis gehouden te worden in het heden;

-er zijn de heiligen voor de troon van God, zoals Openbaring 7 daarover spreekt; dit zijn allen die in Christus zijn en die reeds zijn ontslapen; zij zijn voor de troon van God; een bijzondere plaats lijken hier de martelaren te hebben, zij die gestorven zijn om de naam van Christus;

-we lezen over Stephanus: daar is een 'ikoon' of 'venster' tussen de hemel en de aarde. Christus staat en kijkt naar Stephanus. De werkelijkheid bestaat uit twee lagen met een venster ertussen: is dit hoe we haar zien of leven we in wezen alleen maar hier. De psalm spreekt van 'vor Uw troon en hier beneden', de traditie van de 'strijdende' en de 'triumferende' kerk.

-er lijkt bij deze gestorven heiligen en martelaren een bepaald bewustzijn te zijn (op zielsniveau): als dit zo is (hier ligt een aparte thematiek die ingewikkeld is namelijk: waar zijn de gestorvenen nu, reeds in de hemel naar de ziel, en dus in een bewustzijn, of wachten ze in een zekere onbewuste staat in het dodenrijk? Als er een zielsbewustzijn is, zou het dan voorstelbaar zijn dat onze gestorven geliefden voor ons bidden? De gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus is hier relevant.

Rond Maria staan er boeiende zaken. Achten: Alle geslachten zullen haar zalig spreken, Lk 1: 48. Tegen Johannes zegt Jezus vlak voor de kruisiging: 'Zie uw moeder'! Ze is helemaal zijn moeder niet, dus wat betekent dit? Wij zeggen dan dat dit betekent dat Johannes haar adopteert als moeder, om voor haar te zorgen, en dat aspect speelt zeker ook, maar is dat alleen bedoeld? Als je Johannes als apostel ziet dan zegt Christus dit misschien wel tegen de Kerk: men ziet haar al vroeg als moeder van de Kerk. Zij vertroost de kerk zoals een moeder troosten kan. Zij vertegenwoordigt het vrouwelijke element. Heel voorzichtig gezegd is onze traditie wel erg masculien. Ook in de Drieëenheid is – in een niet-letterlijke, geestelijke zin – iets van de Vader, de Zoon en De Heilige Geest en 'ruach' is een vrouwelijk woord, de Geest zweeft als een vogel over de wateren in Gen. 1: een beeld van de barendende, scheppende kracht van God.

We vatten samen: De Schrift spreekt ruim over heiligen in de zin van geheiligden in Christus. We mogen gestorven heiligen biddend gedenken, hen aanroepen om voorspraak gaat te ver, althans daar lijkt in de Schrift geen grond voor te zijn. Ik doe dat elke dag voor mijn ouders en grootouders en voorgelacht. Lewis deed dit ook, en dat is tenslotte onze heilige!!! Ook voor Maria mag dit midden gelden tussen overwaardering en onderwaardering.

3. Historische lijn

We gaan wandelen door de geschiedenis:

I. Algemeen

Vroege Kerk

-In de Vroege Kerk is er een spontane praktijk ontstaan van het herdenken van gestorven heiligen, in het bijzonder martelaren; men bezoekt bijvoorbeeld de graven en herdenkt de sterfdag (verjaardag herdenken is heidens!);

-In de 4^e en 5^e eeuw komen daar bijzondere kerkleraren bij, zij krijgen bijzondere achting, denk aan Ambrosius en Augustinus;

-Ik zie nergens dat men om voorspraak bidt; wel is er een levende realiteit van de gemeenschap van de kerk 'voor Uw troon en hier beneden': dat is m.i. veel sterker dan wij nu kennen!!! Ik zie dit als een spiegel: leef nabij je gestorven geliefden, dat is belangrijk en goed, zolang we ze niet als voorspraak gaan zien!!!

-Nergens in de Vroege Kerk zie je dat er op officieel niveau mensen worden heilig verklaard; er is alleen een spontane praktijk;

-Genoemd beeld is te zien in alle vijf de patriarchaten: Jeruzalem, Antiochië, Alexandrië, Rome en Constantinopel

Middeleeuwen en Nieuwe Tijd

-Vanaf de tiende eeuw is er sprake van officiële heiligverklaring door de Kerk van Rome: In 973 stierf Sint Ulrich von Augsburg en in 993 werd hij door de paus heilig verklaard; hier is nog niet sprake van een voorspraakrol, het is meer een soort codificering van een oude praktijk;

-In 1583 verscheen het Martyrologium Romanum, een klassiek geworden lijst met martelaren / heiligen en hun sterfdata; hiermee heeft de kerk een hulpmiddel om dagelijks de gestorven heiligen te gedenken;

-Langzaam maar zeker begint er een soort procedure te ontstaan in de Nieuwe tijd, die gebruikt wordt om mensen heilig te verklaren: het duurt bijvoorbeeld minimaal 12 jaar voordat een procedure tot heiligverklaring is afgerond; er komen lijsten met kenmerken die worden langsgestaan bij de overwegingen: heeft iemand heilig geleefd, wonderen gedaan en dergelijke;

-Er gaat een tweedeling ontstaan tussen zaligverklaring en heiligverklaring: zaligverklaring is een lagere status dan heiligverklaring: voor een zaligverklaring volstaat bijvoorbeeld dat iemand één keer

een wonder verrichtte, voor een heiligverklaring moet iemand minstens twee keer een wonder hebben verricht;

-Er sluipt ook een zeker politiek element in: men kan door heiligverklaring bepaalde personen naar voren schuiven etc. Ook is er altijd iets van de tijdgeest aanwezig in dezen: er zijn vooral mensen uit Europa heiligverklaard en maar zelden bijvoorbeeld een Indiaan uit de missiegebieden;

-Er komt een alsmaar groeiend element van volksdevotie in de praktijk van de heiligen-gedenking: bedevaartsoorden worden steeds belangrijker, verhalen worden uitvergroot etc.;

-De Reformatie verzet zich hiertegen. Alleen God mag vereerd worden en alleen Christus kan aanbeden worden en is onze voorspraak, maar niet de heiligen;

-De opkomende moderniteit kreeg steeds meer scepsis over wonderen en stelde in die zin de praktijk van de Kerk ter discussie.

II. Maria

Vroege Kerk

-Maria is al vroeg de belangrijkste heilige van de Kerk: immers is zij de moeder Gods! In de vroege Kerk is haar herdenking spontaan en algemeen; zij werd reeds in de vroege Kerk gezien als 'theotekos' ofwel 'draagster of baarster van God' en 'pneumoforos' ofwel 'zij die de Heilige Geest in zich droeg'.

Middeleeuwen en Nieuwe Tijd

-In de Middeleeuwen wordt haar plaats steeds groter. Er ontstaat een 'marialogie' ofwel een uitgewerkte theologie aangaande Maria. Zij is de moeder Gods. Zij belichaamt naar mijn gevoel vooral in de groeiende volksdevotie iets van het vrouwelijke in de theologie: terecht heeft Henri Nouwen erop gewezen in *Eindelijk thuis* dat Rembrandts schilderij *De verloren zoon* God toont met een mannenhand en een vrouwenhand. God is zowel de sterke als de barmhartige, en die eigenschappen gelden als respectievelijk mannelijk en vrouwelijk. In de theologie is eeuwenlang sterk de aandacht naar het meer mannelijke aspect gegaan en wellicht dat Maria dit om zo te zeggen compenseert?

-Luther zegt: 'We moeten Maria aanroepen, dat God door haar wil geven en doen wat wij bidden, dus net zoals alle andere heiligen aangeropen kunnen worden' (geciteerd in A. Huygens Mariaboek op p. 51).

-Er ontstaat met name in de 19^e en 20^e eeuw een discussie over de vraag of ze altijd maagd is gebleven. Men spreekt in dezen van het Jozefshuwelijk: een platoons huwelijk: 'Maria altijd maagd'. Het NT spreekt over de broers van Christus maar dit woord kan ook verwijzen naar neven, dus is niet een keiharde grond tegen de maagdelijkheid van Maria. Interessant is dat ook Luther en Calvijn dit geloofden!!!

-Er is ook discussie over de vraag gekomen of zij zelf onbevlekt ontvangen is, als dochter van Joachim en Anna: in 1854 vaardigde de Kerk het dogma uit van haar onbevleete ontvangenis, dat nog altijd van kracht is. Dit dogma is door de reformatorische traditie altijd afgewezen.

-De RK kerk heeft de volgende feesten ingesteld ter gedachtenis van Maria:

- +Maria Ten hemelopneming: 15 augustus;
- +Onbevleete ontvangenis: 8 december
- +Voorstelling in de hemel: 21 maart
- +Annunciatie van de geboorte van Christus: 25 maart

-Een moeilijke kwestie is de maagdelijke geboorte: wat is de betekenis hiervan? In de kerk der eeuwen vaak gezien als zondig, stoffelijk mensenkind tegenover goddelijke, onstoffelijke en zondeloze Geest Gods. Modernen hebben er moeite mee omdat het in strijd met de wetenschap zou zijn! Ik geloof echter dat dat onzin is, zie mijn visie op het wonder i Gedenkstenen in de Jordaan: God schiep zelf de natuurlijke orde en kan er dus ook van afwijken! Tegenwoordig kan zelfs kloneren wat ook afwijkt van wat we altijd wisten!

-Recentelijk speelt ook mee de genderdiscussie: als Maria moeder Gods is dan veronderstelt dit een traditioneel beeld van man en vrouw en hoe zie je dan alle gendernuanceringen. Een moeilijke zaak die ik hier alleen aanstip.

4.Spiegel

Laten we in de spiegel kijken van dit alles. Wat kan dit ons te zeggen hebben? Ik pleit zelf voor een voorzichtige herijking van ons denken als traditie van de Reformatie. Naar mijn overtuiging zijn onze kerken doorslagen in hun kritiek op Rome (en de Orthodoxie).

In heel de Kerk van Rome en Orthodoxie is een ruime plaats voor de heiligen. Zij zijn als Kerk hierboven verbonden met ons hier beneden. We mogen ze niet aanbidden maar wel gedenken. In die zin vind ik de gedachte dat een ikoon een venster is op de hemel een mooie gedachte. Ik heb er zelf één staan op zolder. Als ik er naar kijk zie ik Maria met het kindeke Christus. Ik blik dan als het ware in de hemel. Ik mag dat ook doen bij een martelaar: hij is niet mijn voorspraak maar ik ben wel met hem verbonden. Dit is heel troostrijk als je zelf gestorven geliefden hebt, die komen dan toch dichtbij ondanks de afstand van het graf en de dood.

De heiligen kunnen een voorbeeld zijn voor ons vandaag. Ik lees zelf een boek waarin per dag de heiligen worden beschreven naar hun leven en geloven (*Wim Zaal, Alle heiligen*), dat maakt me stil en ik kijk in hun spiegel voor mijn leven vandaag. In die zin sluit dit aan bij de lectio en de getijden! Er komt rust. We leven niet in een toevallig heden maar we leven in de stilte en in de verbintenis met de Kerk der eeuwen. Dat is zoiets geweldigs: het is het Grote Huis van de Kerk waarin wij wonen mogen en aldus een beetje ontsnappen aan de waan van de tijd!

5.Slotblik over dit jaar

We zijn aan het einde van dit bijzondere jaar gekomen. Er is veel gebeurd in de wereld en in onze levens. We mochten alle drie onze middagen weer vaan aangezicht tot aangezicht hebben, Wat een zegen is dat! Er is ook onder ons veel gebeurd. Sommigen hebben een vader of een moeder of een grootouder of anderszins verloren. Mijn moeder is op 10 XII 2021 heengegaan. Anderen hebben een kind gekregen of zijn getrouwd. er zijn soms zorgen op het werk of persoonlijk.

We hebben geprobeerd om in deze donkere en waanzinnige wereld de stilte te zoeken. Mogen we die stilte vinden middels de vijf monastieke spiegels waarin we keken:

- i. Ontsnap aan de 24/7 economie door rust te zoeken (denk aan hoe ze in West-Vleteren bier brouwen!);
- ii. Kijk in de spiegel van de drie kloostergeloften als spiegel van heteronomie;
- iii. Zoek dagelijks de stilte van de lectio divina;
- iv. Kijk in de spiegel der zeven of acht getijden om een geordend leven te lijden in een zekere discipline van rust;
- v. Blick in de levens der heiligen om zelf je leven aan te ijken en gedenk de gestorven geliefden.

Met een zekere weemoed schud ik jullie de hand en gaan we ieder weer onze eigen weg. Maar het troost me dat in Gods alomtegenwoordig weten en kennen en zijn er in wezen geen gescheidenheid is.

Van harte hoop ik dat we volgend schooljaar elkaar weer mogen ontmoeten op onze middagen van de Lewiskring! God zegene jullie!

Hartelijke groet,

Ewald Mackay, 25 en 26 mei 2022 A.D